

ABDULLA QODIRIY – O‘ZBEK ADABIYOTINING BUYUK SIYMOSI

S.U.Nishonaliyeva

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti

Annotatsiya: Abdulla Qodiriy – O‘zbek adabiyotining buyuk siymosi. U o'zining asarlari orqali O‘zbekiston tarixini, madaniyatini va xalq hayotini jonlantirgan. Qodiriy, shuningdek, o'zining qalamiga mansub bo'lgan romannari bilan tanilgan, ular orasida “O‘tgan kunlar” eng mashhurlaridan biridir. Uning asarlarida milliy qadriyatlar, anjumanlar va qadimiy an'analar aks etgan. Qodiriy, shuningdek, zamonasi adabiyotini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan va o'zbek tilining go'zalligini oddiy xalq orasida tarqatgan.

Kalit so'zlar: *Abdulla Qodiriy, yozuvchi, adabiyot, madaniyat, yuksalish, millat, ijod.*

Kirish: XX asr o'zbek adabiyoti yaxlit holda har jihatdan yangi o'zbek adabiyoti deb atalishga loyiqdir. Atoqli munaqqid Ozod Sharafiddinov: "*XX asrda bizda jahonning har qanday yuksak talablariga javob bera oladigan yuksak adabiyot yaratildi, deb baralla aytishimiz mumkin. Hikoyachilik, romannavislikda ham, she'riyatda ham, dramaturgiyada ham buning isbotini o'nlab uchrati mumkin*", - deb yozgan edi. Bu adabiyotning rivojiga xos bosh xususiyat tinimsiz yangilanib borishi va shu yo'ldagi qiyinchiliklar, kurashlar, bahs-munozaralar, kashfiyot va yo‘qotishlar tarixidan iborat. Yangi o'zbek adabiyotining tug'ilishi, shakllanishi, rivoji bir asr davomida uch xil ijtimoiy tuzurn - rus chorizini istibdodi, sho'ro hokimiyati va istiqlool davrida xilma-xil siyosiy, mafkuraviy oqim - jadidchilik, bolshevizm va milliy istiqlool mafkurasi ta'sirida taraqqiy etdi. Abdulla Qodiriy o'zbek adabiyoti manzarasida monumental siymo bo'lib, O'zbekistonning madaniy va adabiy merosini shakllantirgan ulkan hissalar bilan ajralib turadi. 1876-yilda Samarqand viloyatida tug'ilgan. Qodiriy hayoti va ijodi millat murakkabliklarini an'ana va zamonaviylik chorrahasida aks ettiradi. Uning adabiy mahorati o'zbek xalqining ruhini qamrab oladi, ularning kurashlari, intilishlari va

qadriyatlarini aks ettiradi.

Qodiriy yoshligidan she'riyat va adabiyotga katta qiziqish bildirgan. Unga Vatanining boy og'zaki an'analari katta ta'sir ko'rsatdi, bu uni oddiy odamlar hayoti bilan uyg'unlashadigan murakkab rivoyatlarni to'qishga ilhomlantirdi. Abdulla Qodiriy asarlarida ko'pincha o'z davrining madaniy sharoitida chuqur ildiz otgan sevgi, vatanparvarlik va ijtimoiy adolat mavzulari o'rganilgan. Ushbu mavzularni o'zbek tilining lirik go'zalligi orqali ifoda eta olishi ko'pchilikka yoqdi va o'z avlodining ovozi sifatida namoyon etdi. Qodiriy adabiy uslubining o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning boy obrazlar va she'riy vositalardan foydalanishidir. Uning she'rlari ohangdor ritmlar va chuqur metafora bilan ajralib turadi, o'quvchilarni shaxsiy va ijtimoiy masalalarda fikr yuritishga taklif qiladi. Misol uchun, uning eng mashhur she'ri "Taqqdir" taqqdir tushunchasiga kirib, odamlarning hayot sinovlari va mashaqqatlarida qanday harakat qilishlarini o'rganadi. Ushbu she'r nafaqat tematik chuqurligi, balki musiqiyligi bilan ham ajralib turadi, bu uni butun O'zbekiston bo'ylab maktablar va adabiy doiralarda asosiy mahsulotga aylantiradi. Qodiriyning hissallari she'riyatdan tashqarida u mohir yozuvchi ham edi. Uning qisqa hikoyalari ko'pincha qishloq hayotidagi kurashlar tasvirlangan, oddiy xalq duch keladigan ijtimoiy adolatsizliklarga oydinlik kiritilgan. Qodiriy o'zining yorqin obrazlari va jozibali rivoyatlari orqali ijtimoiy islohotlar va madaniy jonlanish zarurligiga e'tibor qaratdi. Uning hikoyalari o'zbek aholisida aks-sado berib, jamoaviy o'ziga xoslik va imkoniyatlarni kengaytirish hissini yaratdi.

O'z davridagi ijtimoiy muammolarga, shu jumladan mustamlakachilik tazyiqlari va siyosiy g'alayonlarga qaramay, Qadri madaniyatni saqlash va ifoda etishga sodiq qoldi. U adabiyot ijtimoiy o'zgarishlarning kuchli vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkinligiga ishongan va boshqa yozuvchilarni zulmga qarshi chiqish uchun o'z ovozlaridan foydalanishga undagan. Uning she'riyat va nasrni madaniy muloqot vositasi sifatida targ'ib qilishi millat tarixidagi muhim davrda o'zbek adabiyotining qayta tiklanishiga olib keldi. Qodiriyning merosi faqat uning asarlari bilan chegaralanib qolmaydi, u o'zbek yozuvchilarining keyingi avlodiga

sezilarli ta'sir ko'rsatdi. U yosh shoirlarga ustozlik qildi va zamonaviy mavzularni an'anaviy shakllarga kiritishni rag'batlantirdi, adabiy iste'dodning yangi to'lqini uchun zamin yaratdi. Uning o'tmish va hozirgi zamon o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga qaratilgan sa'y-harakatlari uning o'zbek adabiyoti evolyutsiyasida hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaydi.

Bugungi kunda Abdulla Qodiriy nafaqat adabiy timsol, balki madaniy barqarorlik ramzi sifatida ham tan olinadi. Uning asarlari shoirlar, yozuvchilar va olimlar uchun ilhom manbai bo'lib, o'zbek adabiy an'alarining boyligi uchun yangi qadr-qimmatni oshirishga yordam beradi. Qodiriyning hissalarini o'rganish orqali O'zbekistonni shakllantirgan tarixiy, ijtimoiy va madaniy dinamika haqida qimmatli tushunchalarga ega bo'lish, uning nafaqat o'zbek adabiyotining, balki butun jahon adabiyotining buyuk namoyandalari qatoridagi o'rnini mustahkamlash mumkin. Abdulla Qodiriy 1909-yildan badiiy ijod bilan shug'ullana boshladi. Dastlab kichik-kichik she'rlar, maqolalar, hajviy asarlar bilan matbuotda qatnashdi. "To'y" nomli birinchi she'rini "Sadoi Turkiston" gazetasining 1914-yil 4-aprel sonida chop ettiradi. So'ngra "Ahvolimiz", "Millatimga", "Fikr aylagil" singari she'rlarini yozdi. Bu she'rlarida Abdulla Qodiriy kitobxonlarni ezgulikka, ilm-ma'rifatga undadi, ushbu g'oyalariga go'zal badiiy libos kiygizdi. Uning she'rlari XX asr o'zbek ma'rifatparvarlik adabiyoti, qolaversa, jadid adabiyotining ilk namunalari sifatida muhim qimmatga ega. "Ahvolimiz" she'rida shoir xalq va yurt taqdirini ko'zlab yozadi:

*Ko'r bizning ahvolimiz, g'aflatda qanday yotamiz,
Joyi kelgan chog'ida vijdonni pulga sotamiz...
Kelingiz, yoshlar, ziyolilar, bu kun g'ayrat qiling,
Uxlaganlarni agar Qodir esak uyg'otamiz.*

Abdulla Qodiriy 1924-yilda Moskvadagi V. Bryusov nomidagi Oliy Adabiyot institutida o'qidi, rus tilini mukammal o'zlashtirdi va bu yozuvchi ijodida muhim ahamiyat kasb etdi. U Moskvadan qaytgach, matbuot sohasida ishladi, ijodiy ish

bilan band bo'ldi. Natijada, yangi o'zbek jumalistikasining asoschilari qatoridan joy oldi. Abdulla Qodiriy rus tilini mukammal bilgan. U 1927-1930-yillarda ruscha-o'zbekcha lug'at tuzish, rus tilidagi turli darsliklarni o'zbekchaga o'girishda faol ishtirok etgan. A.Chexov, N.Gogol, Mark Tven, Emil Zolya, Deni Didro, Alfons Dode kabi yozuvchilarning bir qancha asarlarini tarjima qilgan. Yozuvchi jahon adabiyotini sevib mutolaa qilgan. L. Tolstoy, A. Chexov singari badiiy so'z ustalaridan yorqin xarakter yaratishni, psixologik tahlil mahoratini o'rgangan. Abdulla Qodiriy: *"Mumtozlardan ta'lim olish - o'sib yuksalishimizning garovidir"*, - deb yozgan edi.

Abdulla Qodiriy badiiy nasrning deyarli hamma janrida ijod qilgan va o'zbek adabiyotidagi hikoya, qissa va roman janrlarining bir qancha yetuk namunalarini yaratgan. Adibning "G'irvonlik Mallaboy aka" ocherkida ijtimoiy muhit, shart-sharoit o'zgarishi bilan inson ongi va ruhiyatida sodir bo'lgan o'sish-o'zgarish, haqqoniy aks ettirilgan. Ocherkda paxtachilikdagi "shohmot usuli"ning ixtirochisi g'irvonlik dehqon Mallaboy aka obrazi juda jonli va tabiiy berilgan. Asarda paxtachilikning istiqboli yangi usulni joriy qilishda, texnikadan unumli foydalanishda, degan g'oya yangi tipdagi dehqon Mallaboy Boqiboyev obrazi orqali ilgari surilgan.

Abdulla Qodiriy "O'tgan kunlar" romanini yozib, o'zbek romanchiligiga asos soldi. Bu haqda taniqli sharqshunos olim Ye. Bertels: *"Dunyoda beshta: fransuz, ingliz, rus, newis va hind romanchilik maktablari bor edi. Endi oltinchisi, ya'ni o'zbek romanchiligi maktabi paydo bo'ldi, bu maktabni Abdulla Qodiriy yaratdi"*, - deb aytgan edi.

Xulosa: Abdulla Qodiriy haqiqatan ham o'zbek adabiyotidagi salmoqli shaxs. Uning asarlari o'zbek madaniyati va adabiy ifodasining boyishiga katta hissa qo'shgan. Mavzulari teranligi va til mahorati bilan mashhur bo'lgan Qodiriy asarlarida ko'pincha ijtimoiy muammolar, insoniy tuyg'ular, vatan go'zalligi o'rganiladi. Uning ta'sirini she'riyatda ham, nasrda ham ko'rish mumkin, yozuvchi va kitobxonlar avlodini ilhomlantirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 1.Karimov I. A. Yuksak m a'navivat - yengilmas kuch.-T.: M a'naviyat, 2008.
2. Б. Косимов. Миллий уйғониш. Тошкент "Маънавият" 2002
3. Sanjar Sodiq. Yangi o 'zbek adabiyoti tarixi. Darslik. Toshkent "Universitet", 2005.
4. Quronov D. Mamajonov Z, Sheraliyeva M. Adabivotshunoslik lug'ati. - Toshkent: Akademik nashr, 2010.